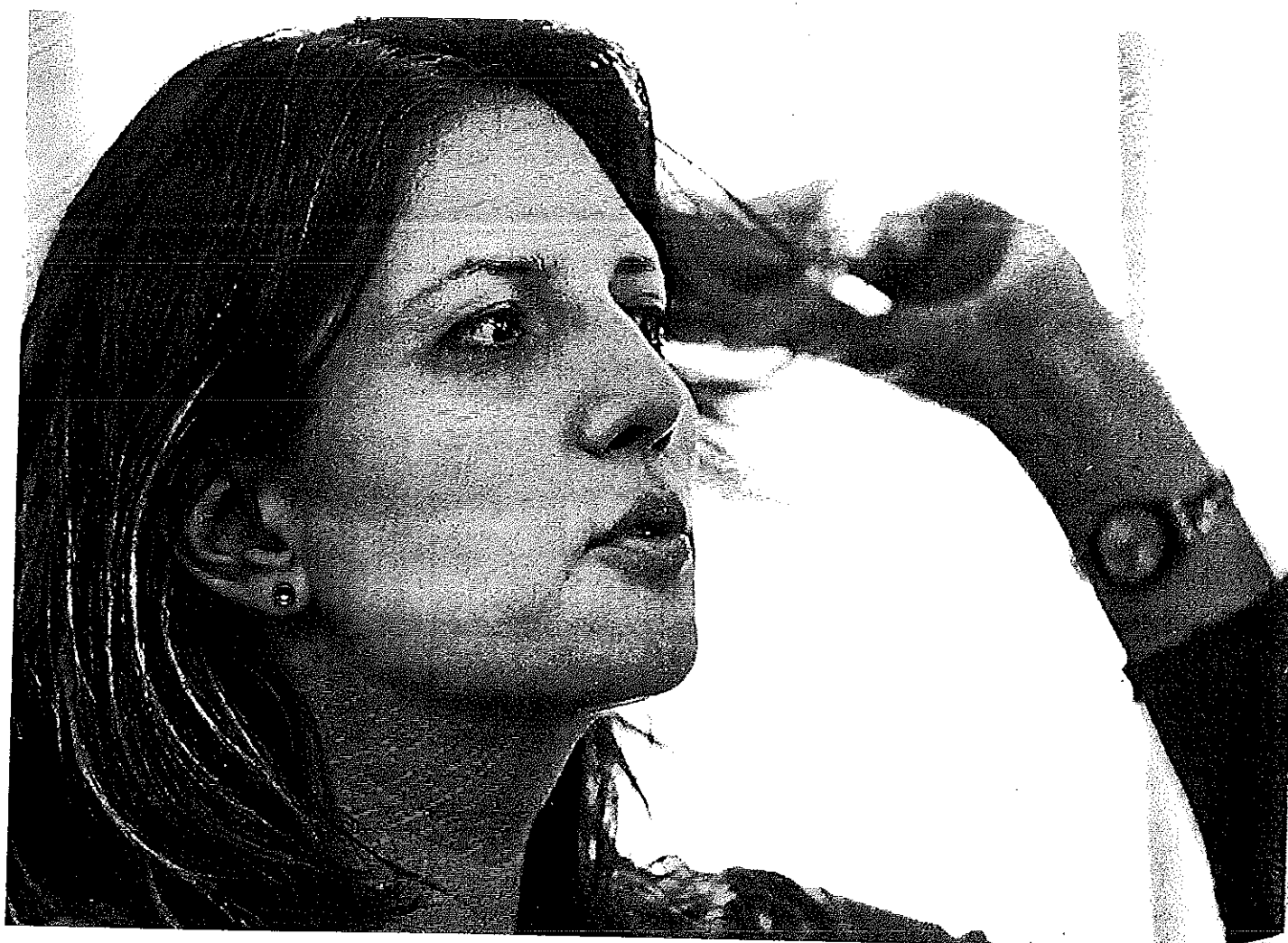

СТАНИСЛАВА БАРАЋ

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ, БЕОГРАД

Винаверове француске
варијације у часопису
Мисао 1922–1923*

АПСТРАКТ: У раду се анализирају есеји Станислава Винавера објављени у часопису *Мисао* у кратком уређивачком интермецу Ранка Младеновића, када је Винавер био део често потписиваног али никад поименце наведеног Уредништва. *Мисао* је у том периоду била агенс и репрезент оног тока српске/југословенске/европске авангарде који поједини проучаваоци називају *смренијим* (Тешић) односно помоћу којег дефинишу *дубинско* схватање авангарде (Вјежбицки). У три велика Винаверова есеја непосредно везана за француску књижевност и културу („Бергсонова естетика“, „Ускоково бекство, или есеј о Артуру Рембоу“ и „Језичне могућности“), налазе се како имплицитне тако и експлицитне Винаверове поставке о српској култури. Циљ рада је да укаже на то како је Станислав Винавер, примењујући филозофске поставке Анрија Бергсона на појаве у српској култури, пружио нека од оригиналних тумачења развоја српског књижевног језика и српске културе, који су, повратно, примењиви и на друге европске или глобалне културне феномене.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Станислав Винавер, часопис *Мисао*, Анри Бергсон, књижевни језик, култура, модел културе

Часопис *Мисао* (1919–1937) био је, поред Друге серије *Српској књижевној гласника* (Београд, 1920–1941) *Лейхойиса Майице српске* (Нови Сад) и *Нове Европе* (Загреб, 1920–1941), један од најчитанијих *дебелих* часописа међуратне епохе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевини Југославији. Ова врста часописа произашла је из традиције 19-овековних периодика за књижевност и културу, који су поред доминантног књижевног садржаја, студиозно обрађивали политичке, економске и научне теме. *Мисао* је покренута у Београду новембра 1919. године под уредништвом Симе Пандуровића и Велимира Живојиновића¹. Врло брзо је стекла значајну читалачку публику иако је у много чему понављала матрицу конкурентског и публици одраније блиског *СКГ*-а, излазећи полумесечно, и то истим данима: 1. и 16. у месецу, и на истом броју страница: око 80 по броју. Неколико година касније појавио се још један београдски часопис који је графичко-технички готово у потпуности имитирао *Мисао*, димензијама, распоредом рубрика, па чак и одабраним сарадницима, али са битном идеолошком разликом: часопис *Живой и рад* (1928–1941) у потпуности је отворио простор левичарским уверењима. *Мисао* је била субвенционисана од стране државе и имала тираж од 2500 примерака (Аранитовић 2013: 5), што се може сматрати изузетно високим тиражом у датом контексту, али је занимљиво да је несубвенционисани, „приватни“ часопис *Нова Европа* достигао тираж од 4000 примерака по броју.

Ова сажета и фрагментарна компаративна слика часописне сцене у Краљевини оцртана је како би се указало на то да је технички и концепцијски *Мисао* била потпуно неадекватна за оно што ће током 1922. и 1923. године постати – једним од средишта српске књижевне

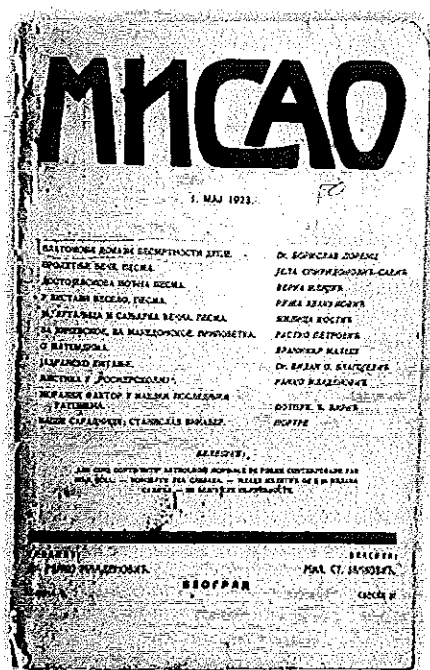
* Овај рад настао је у оквиру пројекта *Улога српске периодике у формирању књижевних, културних и националних обаразаца* (178024), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Велимир Живојиновић је јасно раздвајао своју уредничку и критичарску делатност од песничке, па је само уз песничке прилоге потписивао и додата уметничко име *Massuka*.

авангарде, када С. Пандуровић уређивање часописа буде препустио Ранку Младеновићу, а његов поднаслов *књижевно-полићички* буде промењен у *књижевно-соци(ј)ални* часопис. Међутим, управо у такве визуелно и типографски неаванградне, конвенционалне и досадне оквире, могла је заправо да се смести она *смиренија варијанша* српске авангарде (Гојко Тешић). Односно, она води ка *дубинском схваћању* авангарде које ће 1989. године дефинисати Јан Вјежбицки у студији „Српска авангарда и Растков случај“. Дата позиција могла би да се ишчита и само из визуелног аспекта часописа: како се не користе карактеристични авангардни поступци као што су манипулисање обликом и величином слова, семантичко удруживање слике и текста, монтажа и колажирање, тако изостаје перформативна функција гласила као изразитог вербо-визуелног знака а тиме и његов упадљив друштвени ангажман. Чувајући концепцију и форму грађанског часописа, Младеновићева (и Винаверова) *Мисао* није на револуционаран начин изражавала побуну против грађанских институција и културе. Побуна се у оквирима овог смиренијег тога авангарде изражавала у значењима текстова до којих је требало доћи њиховим помним и контекстуалним читањем, а уметничке, друштвене и културне промене пре су схватане као процеси који ће се одвијати кроз превредновање, обнову и еволуцију него радикални раскиди који значе потпуно одбацивање старог. Гојко Тешић је овај ток авангарде дефинисао поводом поезије Милоша Црњанског, једног од повлашћених сарадника Младеновићеве *Мисли* и могућег коуредника: „Ова поема [*Сћражилово*, у целини објављена у фебруарским *Пућевима*, али пре тога 1921. делом у *Кришци* и *Мисли*] у контексту српске авангарде заузима челно место у оној *смиренијој, промишљенијој* варијанти српске авангарде којој апсолутни радикализам није манифестативно стваралачко исходиште“ (Тешић 1987: 354, курзив С. Б.).

Једна од средишњих фигура тога еволутивног тока 20-их година 20. века, који делује на граници модернизма и авангарде, био је Станислав Винавер. И то показују управо три текста везана за француску културу која је Винавер у Младеновићевој *Мисли* објавио: „Бергсонова естетика“, „Ускоково бекство, или есеј о Артуру Рембоу“ и „Језичне могућности“.

Станислав Винавер је, иначе, у часопису *Мисао* присутан као музички и књижевни критичар, песник и есејиста, при чему бројем предњаче музичке критике. Поводом есејистике о Винаверу би најадекватније било говорити као о теоретичару културе, јер је у појединачним радовима редовно реч о примени одређених теоријских поставки на конкретне проблеме у култури, уметности и поезији, или, још прецизније, у песничком језику. Док се његова критичарска и песничка делатност може пратити и у другим часописима и у дневним листовима (у првим бројевима *Зенића*, у *Пројресу*, *Хијносу*, *Кришци*, и у дневним листовима *Полићика*, *Време* и *Правда*), дотле је *Мисао* својом концепцијом била погодна за дуже чланке научних претензија. У том смислу се издвајају управо три наведена текста. Њима је заједничка теоријски заснована одбрана модерне

▲
Часопис *Мисао*,
насловна стран 1923. године

- 2 „О Бергсону су писали код нас: Брана Петронијевић (Чланци и студије, II и III), као излагач основних поставки, г. М. Ђурић, одушевљено и китњасто („Панхуманизам“) г. Ник. Поповић (у предговору Душе и тела) критички, и г. Вујић (у *Просветном Гласнику*, јануар 1922). Чланак г. Вујића изгледа ми најбоље што је у нас написано о Бергсону“. *Мисао*, 1. јуни, 1922. 801.

уметности, тј. модернистичке поетике, ослобођена изразитог полемичког тона карактеристичног за друге текстове.

Хронолошки прва Винаверова „француска варијација“ у *Мисли*, студија „Бергсонова естетика“, објављена је у два дела, као *уводни чланак* јунског и јулског двоброја 1922. године. У краткој напомени која претходи тексту Винавер обавештава читаоце да су прва два дела студије извод из „опширног мемоара“, а да је извод учињен по жељи главног уредника, Ранка Младеновића, како би и *Мисао* одала признање „највећем мислиоцу нашег времена“. У првој фусноти пак Винавер подсећа да су на српски до тог тренутка преведна два Бергсонова есеја (*Смех и Душа и шело*, оба 1920. код С. Б. Цвијановића). И већ ту Винавер не одолева да уведе тему коју ће разрадити у „Језичним могућностима“: „Оба ова превода имала су да савладају кртоност нашег језика“ (1. јун 1922: 801). У истој фусноти, Винавер даје библиографију али и кратку оцену дотадашњих домаћих радова о Бергсону.² Тек у тако научно и новинарски поштено постављеном паратекстуалном оквиру, он почиње са сопственом интерпретацијом. Тачније, ова је студија у исто време и поуздан преглед и појмовник Бергсонове естетике (ново, слобода, памћење, интуиција, енергија, живот, експлозија) и једна оригинална креација која се у изношењу нових мисли изборила са „кртошћу“ српског језика.

Винавер врло брзо и интимном реториком улази у суштину бергсонизма, тврдећи да нас је Бергсон „као добри дух“ подсетио да је живот стварање и да смо сви субјекти својеврсне цивилизацијске еволуције („Он нам је улио у крв непобедиво уверење да и ми сами имамо и право и дужност стварања и да оно што је већ створено (било сретно било не) обавезује нас, само утолико уколико постојање биљног омогућује напредовање животињског света“). С тим у складу, Винавер даље истиче оно што је њему у том тренутку најважније: живот не може бити завршен и кристалисан, како се чини старим генерацијама, већ се стално обнавља, како то јасно виде *нови*, тј. сваки нови покрет у уметности. Зато Винавер тврди да је

прошлост за то да је искористимо. [...] Помоћу прошлости, не одбацујући је, као футуристи, већ примајући је у неограничено наслеђе, – да дођемо до речи о себи. А не да она, да прошлост кроз нас договори оно што није успела, из буди којих разлога, у своје време рећи. Није наше да исправљамо криве Дрине прошлости. [...] Наша се река не зове више, није више она стара Дрина, она је друкчија [...]. (1. и 16. јуни 1922: 802.)

Идеје, интерпретативни поступци и оригинални метафорични језик ове студије, као најшире теоријске платформе, развијају се и конкретизују кроз следећа два текста. Друга Винаверова француска варијација у *Мисли*, „Ускоково бекство, или есеј о Артуру Рембоу“ (*Мисао*, 1. и 16. јануар 1923) трећи је текст, хронолошки гледано, посвећен Рембоу у токовима српске авангарде уопште. Пре Винавера, о Рембоу је, такође у широј културно-поетичкој перспективи, 1921. под псеудонимом *Арисифан* писао Бошко Токин („Четири почетка

модерне поезије. Baudelaire, Rimbaud, Whitman, Nietzsche³), као и Тодор Манојловић („Rimbaud“⁴). Од 1924. године уследиће и превођење Рембоових песама на српски језик. У наслову есеја огледа се Винаверова склоност да стране и опште појаве преводи на језик домаће митологије и културног памћења. Као што је у студији „Бергсонова естетика“ увео метафору „криве Дрине“ тако је и Рембоов песнички подухват упоредио са ускочким упадањем на забрањену територију, тј. прекорачењем граница оцртаних нормом. Тиме је, повратно, и деловање ускока, бар за оне који читају Винавера, добило нови слој значења: деловање организоване авангардне групе, склоне експерименталним праксама.

Обе метафоре – и ускоково бекство и крива Дрина које означавају нови поглед на свет и ново песништво имају, дакле, извор у Винаверовом тј. бергсоновском схватању живота. Ускоково бекство је метафора превазилажења управо тих оквира који су у прошлости и кроз историју наметани, метафора слободног избора да се отисне ван постојећих токова поезије и културе. Као што ни ток (криве) Дрине није једини могући пут културе, тако ни задате форме културе нису „природне“, већ – Винавер ће употребити Де Сосирову терминологију – *произвольне*: „Са највећим напорима цивилизовани човек оцртао је мноштво спасоносних кругова. Често су оцртани произвољно и извучени недовољно: како се кад утрабила прилика, пред напаст“ („Ускоково бекство“, *Мисао*, 1. јануар 1923: 8). Задате форме и њихове границе, сликовито представљене појмовима круга, лука и криве линије, Винавер даље јасно везује за све оно што у широкој дефиницији чини културу: обичајни морал, друштвене норме и уметничко стваралаштво: „Круг око домаћег морала, око друштвених примљености, условности, па и уметности. И сам човек, у лавиринту наслеђених и стечених кругова и лука све више постаје затворен у криву линију из које се не може ускочити у слободан простор“ (*Исшо*).

Рембоово бекство у слободан простор у сфери поезије Винавер, дакле, види као само један од видова ослобођења у области културе. А у тежњи ка ослобођењу он препознаје дух времена, будући да даље тврди да је управо то „данашње стање мисленог човека“. Такав идеал превазилажења сопствених граница Винавер је препознао пре свега у Ничеовој *Веселој науци* и у Бергсоновом *Духовном напору* (како он преводи, можда, збирку Бергсонових радова *L'énergie spirituelle*, 1919). Као што се може приметити, Рембоова духовна авантура је овде повезана са Ничеовом, као што је то, уз укључивање још двојице песника, нешто раније учинио и Б. Токин.

У студији „Зачетници француске модерне поезије у огледалу српске авангарде: Артур Рембо“ Јелена Новаковић је анализирао управо три поменута рана есеја о Рембоу у српској периодици. Примећујући да се Токин „не задржава дуже на Рембоу“, Новаковићева се концентрише на поређење Винаверовог и Манојловићевог есеја. Ауторка је из тог поређења извела опште закључаке о узорима и односу према традицијам у српској авангарди. Рембово дело, наиме, „за припаднике авангардних токова у српској књижевности постаје пројекција њиховог

3 *Svetiski pregled*, 1921, I, 3, 12-14.

4 *Кришика*, 1921, II, 7-8, 276-281.

сопственог отпора према реализму, који Винавера наводи на преиспитивање самог појма стварности“ (Новаковић 1997: 209). Јелена Новаковић, дакле, као кључне појмове уводи појмове *сйварносйи* и (*анйи*)реализма, што је логично враћа на ранији Винаверов есеј *Манифесйи ексыресионисйичке школе* (*Пројрес*, 1920, у наставцима). Већ ту ауторка препознаје рембоовски дух у појединим Винаверовим изказима (као што је много пута цитирана и парафразирана мисао да *реалносйи није у сйварима нейо у дејсйиву сйвари на нас*, или она која каже да је *визија увек јача од саме сйварносйи*). У есејима пак из 1921. и 1923. Манојловић и Винавер везују се за исте моменте Рембоовог стваралаштва и изводе сличне закључке Посматрајући два есеја као целину, Новаковићева запажа да су кроз тумачење Рембоових текстова, Манојловић и Винавер изнашли поетички лук који полази од романтизма (песниково ја у првом плану), надовезује се на симболизам (теорија сугестије) и Бергсонову филозофију (интуиција, обнављање животне енергије), а антиципира надреализам у оном смислу у ком он себе види као продужетак романтизма. (Новаковић 1997: 209). У томе се огледа јасна бергсоновска воља за трајањем и континуитетом.

Могло би се, пратећи хронологију објављених чланака, претпоставити да је Винаверов *Манифесйи ексыресионисйичке школе* неминовно утицао на Манојловићеве формулације о *новој йерцейцији реалносйи* код Рембоа, али и да су дате Манојловићеве формулације изнова утицале на обликовање Винаверовог текста из 1923. године. С друге стране, без обзира на добро познавање текстова овог другог, сваки од аутора је изворни и аутономни тумач Рембоове поетике, што се види и из чињенице да цитирајући исти одломак из Рембоове *Алхемије речи*, Манојловић и Винавер чине то у сопственом преводу (в. Новаковић 1997: 209). У сваком случају, из компаративних тумачења Јелене Новаковић, али и самог Винаверовог чланка, може се закључити да је Артур Рембо за српске авангардисте постао метафора песничке револуције и новог погледа на свет. За Винавера је то заправо (р)еволуција.

Есеј о Рембоу открива, наиме, Винаверову опсесију појмом еволуције. Еволуција заснована на бергсоновским категоријама трајања и живота који се вечито обнавља, издваја се као вредност у односу на коју је Винавер самеравао вредности појединачних феномена. У томе се не разликује од својих савременика јер је еволуционизам, не само бергсоновски надахнут већ и онај дарвиновски, један од популарних погледа у филозофији и науци, који се јасно огледа у бројним чланцима Младеновићеве Мисли. Тачније, Винавер је као један од чланова Уредништва можда и сам инсистирао на објављивању студија са овом темом, често постављаних и на место уводног чланка („Централизам и децентрализација у политици. Једно биолошко-еволуционистичко гледиште“ Светозара К. Матића, 1. јануар 1922, уводни чланак; „О преисторијском човеку“ др Бранислава Петронијевића, 1. април 1922; „Закони органске еволуције“ др Бранислава Петронијевића, 1 и 16 август 1922; „Проблем појаве живота на земљи и Аренијусова хипотеза панспермије“ др Сенише Станковића, 16. септембар 1922; итд.). А као што се види из горенаведеног

цитата, Бергсон и Винавер користили су биологистичку еволуцију за метафоризацију духовне (културне) еволуције.

Трећа француска варијација, обимни есеј „Језичне могућности“, још креативније користи Бергсонове коцепте живота. Мисао га објављује у наставцима, у чак четири дела (почев од 16. априла 1923).⁵ Есеј представља и потврду *дубинској* схватања европске књижевне авангарде. Проблем схватања авангарде као суме праваца и изама према Јану Вјежбицком лежи у томе што су многи значајни аутори превратничке фазе авангарде остали изван њих, па зато предлаже следеће:

„Авангарда је, дакле, нешто више него сума праваца и њихових синкретичких комбинација. ‘Површинско’ схватање модела авангарде, које се ослања на историју књижевних покрета, треба кориговати ‘дубинским’ схватањем, па се појам авангарде проширује и на такве појаве као што је стваралаштво Џемса Џојса или – у српској књижевности Момчила Настасијевића, мада је реч о писцима који директно нису учествовали у авангардном покрету“ (Вјежбицки 1989: 65).

Наводимо управо ове речи Вјежбицког јер сматрамо да Винаверов есеј о језику на једном месту повезује ставове и писање Бергсона, Винавера, Џојса и Настасијевића. Треба уз то напоменути да је управо Настасијевић уметник кога ће Винавер узети у одбрану у контексту своје одбране песничког модернизма, а да ће уз Растка Петровића управо Настасијевић бити уведен од стране новог уредништва *Мисли*. Есеј „Језичне могућности“ први је Винаверов озбиљан оглед о књижевном језику, а на тврдњама изнетим у њему је „засновао сва своја потоња проучавања епског десетерца и говорне мелодије“ (Петковић 1990: 32). Есеј је у потпуности утемељен на Бергсоновим идејама, и сва тумачења језика полазе од бергсоновског захтева за обновом живота. Српски књижевни „вуковски“ језик указује се у том смислу у време писања есеја као недовољан. Тај је језик, наиме, био „крајње изразит за технику старог и специјалног живота коме је био намењен“ („Језичне могућности. Други чланак“, 16. мај 1923: 781), али не и за *технику новој живој*.

Успостављање везе између језичког израза и модела културе најоригиналнији је допринос Винаверове језичке теорије која се зачиње башу овом чланку. Новица Петковић је први уочио и научно јасно издвојио овај моменат Винаверове теорије језика и културе. У студији „Винаверов опис епског десетерца и говорне мелодије“ Петковић темељно, са вишеструких позиција историје језике, опште лингвистике, стилистике и семиотике, потврђује за ране 20-е године смелу Винаверову тезу о „функционалној зависности између синтаксичког еластицитета и типа (модела) културе“ (1990: 32). Примењено на актуелно стање, основни Винаверов став јесте да постојећи књижевни језик и његова мелодија одговарају патријархалној култури и да су као такви у стању да изразе само „племе“ и колектив. Међутим, овакав језик не одговара савременој урбаној култури и неадекватан је да изрази оно што је индивидуално и индивидуалистичко.

5 У Библиографији часописа Мисао 1919–1937 Добрило Аранитовић прави грешку и мења једно слово у називу Винаверовог есеја пишући „Језичке могућности“ (Аранитовић 2013: 150). Новица Петковић пак, који се такође ослања на часописни извор, у студији „Винаверов опис епског десетерца и говорне мелодије“ исправно наводи: „Језичне могућности“ (1990: 25; 32).

Српски језик, недовољно гибак и раскошан, [...] кристалисао се пре времена, свакако ради опстанка народа, али на највећу опасност за покушај обнове живота, на ширим базама, *где се не њрекалају већ цвешиа изразом*. [...] Јер Вуков језик јесте сиров али не у односу на себе сама: он је врхунац једног стања, он је савршен израз једног стања, он је зрео. Само је та зрелина застарела за Европу (16. мај 1923: 781).

У овом наводу садржана су два важна Винаверова схватања: једно, више имплицитно него експлицитно, одређење патријархата и патријархалне културе и друго, оно које повезује такав модел културе са идејом о језичкој еволуцији.

По Винаверовом схватању, у европским језицима већ се одиграо еволутивни прелаз од превласти речи до примарности реченице као мелодијске и семантичке јединице говора. У аргументацији ове идеје понегде се јасно препознају Бергсонови ставови о животу, рационалној спознаји и интуицији: „Анализа и рашчлањивање могу имати неког плодног смисла за мртве ствари. У бујању живота они су, нарочито у своме професорском цепидлачком виду, убиствени. Једно се увек измиче: живот. Свака реч за себе нешто смера, значи, хоће: али је коначнији израз у њиховоме ритму, у начину на који су удружене, у ономе чега у речима нема“ (1. и 16. август 1923: 1188). Жива реалност за Бергсона је непрекидан ток, реално стваралачко трајање (*durée*), па са тог аспекта све оно што је део „стваралачке еволуције“ има позитивну вредност, а оно што је кочи – негативну. Винаверови ставови о вуковском језику и еволуцији, језичкој, књижевној и културној, у складу су са овим Бергсоновим схватањем. Као и следећи:

Човек јуначких песама остварио је веома изразити, тешки, готово непомиљни, али плахи и срдити усклик дивљења, бола, чуда и патње... Врхунац тога језика јесте Његош. Ту је даља еволуција (у томе правцу) онемогућена. Даље се, у томе правцу, није могло и не може. Народне песме испеване од 1912. до 1922, у времену највећих узбуђења и прегнућа, не само што нису дале изразно, изразито и уметнички – ништа, оне нису дале ни језично – ништа („Језичне могућности. Први чланак“, 16. април 1923: 630).

Вратимо се сада помињаном Џојсу. Винавер је у есеју изнео став да је народ створио свој језик и свој модел културе, односно обрнуто, да се модел културе изразио у језику и у његовој мелодији. У овом случају тај је модел *ѡаширијархални* и то „борбени“. Али, тај је језик доведен до врхунца и окамењености па више није у стању да се даље развија. Једини ко даље може да развија језик свог народа, тачније, да створи нови, који је вид одговора на нове услове живота, јесте песник. Винавер каже: „Песници доживљују за цео народ, да би му створили савремен језик“ (16. април 1923: 631). У истом тексту, враћајући се на почетак историје српског књижевног језика, Винавер је описао однос народног говора и књижевног језика: „И, мада је то падало можда врло болно првим посланицима српске књиге,

они су се, тешка срца, одвајали, морали да одвоје од фолклора, од народнога живота који се изражавао језиком 17-ог века. Одвајали су се, вођени и беспрекословним нагоном: да у подручју књижевности искују нов механизам језика, исталасају нов жубор језика“ (16. април 1923, 630, курзив С. Б.)

Овде се Винаверов исказ чак и језички, односно по одабраним метафорама, подудара са завршним речима првог Џојсовог романа. Иако је то роман о уметнику и његовом сазревању тј. еманципацији, он истовремено говори о еманципацији културе и језика самог: почињући имитирањем дечјег идиома и жанра бајке, а завршавајући се лирским говором приповедача у првом лицу и формом дневника. Овај роман јесте и врста језичког експеримента који је као константа пишчеве поетике најочљивија у његовом последњем роману, Финеганово бдење (1939) за који, међутим треба нагласити да је започет управо у години (1923) писања и објављивања Винаверових „Језичних могућности“⁶ Цитирани Винаверови ставови, а тиме и неки Бергсонови, као да су сажети и у одлуци Џојсовог младог песника: „Добродошао, о животе! Ја идем да се по милионити пут сучелим са стварношћу искуства и да у ковачници своје душе искујем још нестворену свест свога народа“ (Џојс 2005: 322, курзив С. Б.).⁷

Иако Џојс говори о *свесџи* а Винавер о *језику*, јасно је да оно што има да буде „исковано“ и јесте нова свест, односно култура, однос према животу и поглед на свет – који може бити изражен једино у језику и његовој мелодији. Сам Винавер, говорећи о томе да ће српски народ морати да преводи са француског и немачког, или чак да говори и мисли на страним језицима, док се у српском не изгради мелодија за „технику новог живота“, наглашава да би се то чинило само из нужде јер „један народ може да стварно и свесно живи само у мору свога рођеног језика“ (16. април 1923: 631).

Винаверов есеј „Језичне могућности“ могао би и данас да представља једну од темељних студија у проучавању „идентитета“ српске културе (при чему појам идентитета схватамо као донекле превазиђено хеуристичко оруђе у хуманистичким наукама). Полазећи од конкретнијих и мањих тема, Винавер је по правилу долазио до закључака који су се односили на културу као целину. Павле Зорић је, на пример, приметио да Винаверово „тумачење епске песме полази од стилских чињеница, али их, постепено се разгранављујући, превазилази и обухвата еписко-патријархални менталитет у разним његовим манифестацијама“ (Зорић 1976: 60). Управо је еписки модел, којег је Винавер видео као увелико превазиђеног, у својим „изворним“ или дегенерисаним облицима, не само на плану језика и књижевности, наставио да живи као један од доминантних токова или аспеката српске културе који се непрестано обнавља у формама поезије, прозе, историографије, образовног система, политичког живота и популарне културе.

У том смислу, чини се да је Винаверова примена Бергсонових идеја и даље продуктивна и смислена. Уколико бисмо тражили синтезу оцена те примене, данас бисмо је могли наћи у последњој

6 Више је него индикативно да се у полемици око Винаверовог превода Раблеовог Гаргантје и Пантагруела вођеној раних 50-их година 20. века Винавер као аргумент наводи коришћење језика у *Финегановом бдењу*. Винаверово „касно“ одушевљење Џојсом последица је старе поетичке сродности: Винавер у Џојсовом језику и уметности препознаје оне идеале за које се залагао раних 20-их година. Види: Милић, Новица, „Превинавероводилаштво“, *Књижевно дело Станислава Винавера*, 363–364.

7 У оригиналу: „Welcome, O life, I go to encounter for the millionth time the reality of experience and to forge in the smithy of my soul the uncreated conscience of my race“ (Joyce 1996: 288).

монографији посвећеној теми Винаверове компаратистике и поетике. У књизи *Винаверова књижевна република* (2017) Жарка Свирчев полазећи од ранијих оцена Радована Вучковића сажето исказује сопствено тумачење Винаверовог бергсонизма и његову делотворност. Наиме, још 1968. године Радован Вучковић је издвојио кључне Бергсонове идеје које је Винавер применио на домаће културне прилике и тако „изграђивао свој уметничко-критички поглед на свет, живот и уметност: критику појмовно-логичког система уткао је у критику десетерачког језика и мишљења; интуиционизам прожима његов концепт језичке музикалности као опреке десетерачкој култури, витализам и стваралачка еволуција у основи су револуционарног става о неопходности промене духовног стања; критика механике подупире његово обарање на књижевну критику, посебно уочиратну“ (Свирчев 2017: 21–22). Жарка Свирчев се, међутим, не слаже са Вучковићевим закључком да је Винавер „у основи Бергсона усвојио штуро, поједностављено и једнострано“, па га „превазилазио сјајно“ (Вучковић 1968: 25), већ је, како ауторка истиче, „Винавер Бергсона усвојио темељно, конгенијално га разумевајући (и представљајући његову филозофију југословенској читалачкој публици), стваралачки приступајући његовим идејама, транспонујући их на проблемско тло српске књижевности и културе“ (Свирчев 2017: 23).

Као читаоци и проучаваоци Винаверових дела, и баштеници идеја из, између осталог, и ове три његове француске варијације, остаје нам да се запитамо које су то данашње језичне (не)могућности, да ли неке старе форме коче живот савременог књижевног израза, како исталасати матерњу мелодију за технику новог живота и који је модел културе званично најделатнији. Винаверовим речником казано, одговор би могао да лежи у следећем. Најпре, не одбацујући прошлост (као време доминације писаних медија) већ је прихватају у неограничено наслеђе (читајући), треба да дођемо до речи о себи, на новом језику (који неминовно укључује искуство визуелних и дигиталних медија). Исто тако, институције које стандардизују српски језик коче живот језика и друштва (страхујући од родно осетљивог језика, страхујући од уплива стране лексике у комуникацији младих генерација, страхујући од динамичких и „ризомских“ концепција каква је *Декларација о заједничком језику*). Поврх свега, жубор новог живота језички је већ обликован у бројним а недовољно видљивим језичким производима: у новим преводима нових филозофских дела (често управо француских), у многим оригиналним домаћим књижевним делима којима се упорно брани улазак у образовне курикулуме, а посебно у женској и најновијој књижевности за децу која се такође са страхом и у строго контролисаним дозама уводи у школску лектуру. Појединачна и спорадична ускочка бекства из произвољно и уско оцртаних културних кругова, која се упркос свему догађају, требало би да постану систематска пракса, што их више не би чинило бекствима, већ легитимним еманципаторским поступцима који се темеље на уважавању и поштовању живота.

Литература

- Аранитовић, Добрило. *Библиографија часописа Мисао 1919–1937*. Матица српска, ЈП Службени гласник, Нови Сад, Београд, 2013.
- Бараћ, Станислава. *Авангардна Мисао: авангардне тенденције у часопису Мисао у време уређивања Ранка Младеновића 1922–1923*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2008.
- Вјежбицки, Јан. „Српска авангарда и Растков случај“, *Књижевно дело Растка Петровића, зборник радова*, уредник Ђорђевић Вуковић, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1989, 61–80.
- Зорић, Павле. 1976. *Станислав Винавер као књижевни критичар*, Институт за књижевност и уметност, Београд,
- Милић, Новица, „Превинавероводилаштво“, *Књижевно дело Станислава Винавера*, уредник Гојко Тешић, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1990, 359–371.
- Новаковић, Јелена. „Зачетници француске модерне поезије у огледалу српске авангарде: Артур Рембо“, *Зборник Матице српске за славистику*, бр. 53, 1997.
- Новаковић, Јелена. „Бергсонов динамички принцип у огледалу Винаверове поетике“, *Филолошки преглед*, XL1, 2014, 1, 29–41.
- Петковић, Новица. „Винаверов опис српског десетерца и говорне мелодије“. *Књижевно дело Станислава Винавера*, зборник радова, Институт за књижевност и уметност, Браничево, Београд Пожаревац 1990. 9–33.
- Свирчев, Жарка. *Винаверова књижевна република*. Београд: Службени гласник, 2017.
- Тешић, Гојко. „Поетско-поетички радикализам (у Растковом кругу)“, *Поља: часопис за културу, уметност и друштвена питања*, Нови Сад, год. XXXIII, бр. 342/343.
- Џојс, Џејмс. *Портрет уметника у младости*, превео Петар Ђурчија, Моно / Мањана, Београд, 2005.
- James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man*, Penguin Books, Berkshire, 1996.
- Винавер, „Бергсон и нови покрети у уметности“, *Женски покрет*, 1922.

Извори

- Мисао*, књижевно-социјални часопис, Београд 1922–1923.
- Винавер, Станислав. „Бергсонова естетика“, 1. и 16 јуни 1922, 801–815.
- „Бергсонова естетика“, 1. и 16 јули 1922, 945–966.
- „Ускоково бекство, или есеј о Артуру Рембоу“, 1. јануар 1923, 8–15.
- „Ускоково бекство, или есеј о Артуру Рембоу“, 16. јануар 1923, 87–96.
- „Језичне могућности. Први чланак“, 16. април 1923: 628–632.
- Језичне могућности. Други чланак“, 16. мај 1923: 778–785.
- „Језичне могућности. Трећи чланак“, 1. јуни 1923: 860–871.
- „Језичне могућности. Четврти чланак“, 1. и 16. август 1923: 1171–1192.

Résumé

Stanislava Barać

LES VARIATIONS FRANÇAISES DE VINAVER DANS LA REVUE MISAO 1922–1923

Le présent travail analyse les essais que Stanislav Vinaver a publiés dans la revue *Misao* [*Pensée*] pendant la courte période où Ranko Mladenovic en a été le rédacteur en chef, tandis que Vinaver a figuré parmi les membres du comité éditorial jamais signés individuellement. À cette époque-là, la revue *Misao* était un agent et représentant important du courant de l'avant-garde serbe/yougoslave/européenne que certains chercheurs appellent « plus paisible » (Tešić) ou « profond » (Vježbicki). Dans les trois essais portant directement sur la littérature et la culture françaises – « La fuite du rebelle ou l'essai sur Arthur Rimbaud », « L'esthétique de Bergson » et « Les potentiels langagiers » – on peut lire aussi les positions vinavériennes plus ou moins implicites sur la culture serbe. Nous avons abordé ces textes dans leur contexte original, tout en nous servant d'interprétations de l'œuvre de Vinaver existantes que nous avons enrichies d'une nouvelle explication détaillée des textes (*close reading*). Les résultats de notre travail indiquent que les analyses des phénomènes de la culture serbe que Stanislav Vinaver a effectuées en s'appuyant sur les positions philosophiques d'Henri Bergson ont abouti à des interprétations tout à fait authentiques de l'évolution de la langue littéraire serbe, tout comme de la culture elle-même, qui sont applicables également aux autres phénomènes culturels européens ou globaux.

ВИНАВЕРОВО ОГЛЕДАЛО

НАУЧНИ ЗБОРНИК МАНИФЕСТАЦИЈЕ
„ВИНАВЕРОВИ ДАНИ ЕВРОПСКЕ
КУЛТУРЕ У ШАПЦУ“

„ВИДЕЛО СВЕТА:
СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР
И ФРАНЦУСКА КУЛТУРА“

6 – 7. АПРИЛ 2016.

Фондација „Станислав Винавер“
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
Институт за књижевност и уметност

Шабац / 2018.

Гојко Тешић, оснивач и главни уредник

Уредништво

Проф. др **Ивана Живанчевић Секеруш**, Филозофски факултет, Нови Сад

Проф. др **Гојко Тешић**, Филозофски факултет, Нови Сад

Др **Бојан Јовић**, научни саветник Института за књижевност и уметност, Београд

Др **Милица Винавер Ковић**, Филолошки факултет, Београд

Проф. др **Петар Милошевић**, ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai, Budapest

Др **Александар Гордић**, Факултет за примењену екологију Универзитета Сингидунум, Београд

Проф. др **Силвија Новак-Бажцар** (Sylvia Novak-Bajcar), Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr **Robert Hodel** (Robert Hodel) Universität, Hamburg

Prof. dr **Hans Ginter** (Hans Günther), Universität, Bielefeld

Проф. др **Алла Татаренко**, Филологичний факультет, Львів

Prof. dr **Marko Juvan**, Inštitut za slovensko literaturo in literaturne vede SAZU, Ljubljana

Prof. dr **Zvonko Kovač**, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Prof. dr **Dušan Marinković**, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Dr **Vlaho Vogišić**, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

Др **Станислава Бараћ**, научна сарадница Института за књижевност и уметност, Београд

Др **Жарка Свирчев**, научна сарадница Института за књижевност и уметност, Београд

Ива Тешић, секретар уредништва, асистент Института за књижевност и уметност, Београд

1/2016.

Рецензенти

Проф. др Горана Раичевић
Проф. др Предраг Петровић
Др Јелена Милинковић

Издавачи

Фондација „Станислав Винавер“
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
Институт за књижевност и уметност

За издаваче

Драган Вујадиновић
Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
Др Бојан Јовић

Шабац – Нови Сад – Београд
2018

Дизајн и прелом
Горан Ратковић

Фотографије учесника скупа
Бојан Јовић

Остале фотографије из публикације
Paris, 285 photographs
Flammarion Éditeur, 1931.

Фондација „Станислав Винавер“ и јединствена књижевно-уметничка, научна и културна манифестација „Винаверови дани европске културе у Шапцу“ дела су двојице великих Шапчана – господина Душана Петровића и господина Небојше Зеленовића, који су, препознавши значај Станилава Винавера као једног од највећих симбола европског духа српске културе, потврдили своје опредељење за неговање културне, уметничке и научне баштине, подстичући и подржавајући програмске иницијативе, издавачку делатност, научне скупове и културно-уметничке манифестације. Захваљујући њима, данас је Град Шабац европско средиште српске културе, уметности и науке.

За *Винаверово огледало*
Гојко Тешић

САДРЖАЈ

ВИНАВЕРОВА ФРАНЦУСКА, ВИНАВЕРОВ ПАРИЗ

ГОЈКО ТЕШИЋ	Станислав Винавер: <i>Видело свейџа</i>	12
Програмски пролог за Винаверово	Непретргнута Француска	17
огледало	Завичај књижевности	49
	Винаверови учитељи	56
	На Бергсоновом часу	56
	Ванда Ландовска	61
	Анри Поенкаре	73
	Диркајмова школа	76
	Винаверове фасцинације	81
	„Пијана галија“	83
	„Гробље крај мора“	86
	Пол Валери: „Гробље крај мора“	92
	Писмо Андре Малроу	99

ВИДЕЛО СВЕТА: СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР И ФРАНЦУСКА КУЛТУРА

НЕБОЈША ЗЕЛЕНОВИЋ		СНЕЖАНА САВКИЋ	
Поздравна реч	104	Винаверова <i>Нейрејтринуџа Француска</i>	
МИЛИЦА ВИНАВЕР-КОВИЋ		или како мислити Европу.	208
Беседа на отварању „Винаверових		АЛЕКСАНДРА МАНЧИЋ	
дана европске културе у Шапцу“	106	Винавер преводи Ремија де Гурмона	222
ГОЈКО ТЕШИЋ		ТАТЈАНА ЂУРИН	
„Видело света“ или Винаверова		<i>Дакле, издалеко сам: Раблеов</i>	
апотеоза Француској.	110	бесмислени говор у преводу Станислава	
АЛЕКСАНДАР В. ГОРДИЋ		Винавера	244
Француска философија и наука у		ПРЕДРАГ ТОДОРОВИЋ	
Винаверовом делу	126	Винаверов начин превођења	
БОЈАН ЈОВИЋ		на неколиким примерима из Раблеовог	
Винавер и Бергсон: тумачења, сећања,		<i>Гарјанџуе и Панџајруела</i>	260
критике	146	САВА ДАМЈАНОВ	
БИЉАНА АНДОНОВСКА		Винаверов Рабле =?# Раблеов Дамјанов	272
Винаверизом	158	ЈЕЛЕНА ЖУГИЋ	
ЖАРКА СВИРЧЕВ		Сачувати све сочно, жучно и мрсно	
Многообличја Винаверовог Париза	174	– Винаверови текстови о Вијону као	
ВЛАДИМИР ГВОЗДЕН		манифест књижевног превођења	280
Париз 1937. године у виђењу Станислава		МАЈА МЕДАН	
Винавера	190	Станислав Винавер и Жерар де Нервал.	292

ХРОНИКА НАУЧНОГ СКУПА

ИГОР ПЕРИШИЋ	Предлог пројекта за манифестацију „Винаверови дани европске културе у Шапцу“	350
Винаверово „настрано“ читање Пруста: антиципација квир приступа		304
МИЛОШ КОНСТАНТИНОВИЋ	Предлог пројекта за регистрацију манифестације „Винаверови дани европске културе у Шапцу“	384
Звоникос, Клошмерл Станислава Винавера		316
СТЕВАН БРАДИЋ	О научном скупу „Станислав Винавер и француска култура“ укратко	388
Винаверова рецепција Рембоове поетике		324
МИЛОШ ЈОЦИЋ	„Лада“ из ликовне збирке Народног музеја у Шапцу	392
„Мјећа“ Станислава Винавера: од „крњег“ француског симболизма до савремених читања		336
СТАНИСЛАВА БАРАЋ	Станислав Винавер: Овим предавањем отворио сам изложбу „Ладе“ у Шапцу, вароши првог клавира	394
Винаверове француске варијације у часопису <i>Мисао</i> 1922–1923		350
МИЛИЦА ВИНАВЕР-КОВИЋ	Медији о манифестацији	396
Француска политичка култура у публицистици Станислава Винавера		362
	Библиографске белешке о учесницима	406

